

קבורה בזמן שהיובל נוהג

ב"ב קי"א ב' ואומר ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו וכי מניין לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה (קי"ב א') ופנחס נמי דזבין מיזבן א"ל פנחס דזבין מיזבן לא מצית אמרת דא"כ נמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו.

ובמל"מ פ"א משמיטה הביא מראב"ד פכ"ג ממכירה שלוקח מחבירו בזמן שהיובל נוהג יכול הלוקח לחפור בשדה בורות שיחין ומעורות אף שמשנה את הקרקע ולא תחזור ביובל כמו שהיתה, והקי' ע"ז מירושלמי סו"פ השולח שהלוקח אין יכול לחפור בה בורות, ולכאוי' מגמ' זו מוכח שמותר דל"כ מאי קאמר נמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו תיפול"ל שאסור לשנות את הקרקע, ות"י במל"מ דהיה אפשר לקבור ברשות מוכר, ובמנ"ח שלי"ט מפקפק אי מהני רשות מוכר כיון שיש מצוה של חזרה ביובל כמו שהיא.

וק' דא"כ בזמן שהיובל נוהג היכן היו קוברים, וע"כ שבשדה מקנה א"א משום יובל אלא היו קוברים בשדה אחוזה, אבל ג"ז ק' לר' יוחנן דאמר בגיטין מ"ח א' אחין שחלקו לקוחות ומחזירין זה לזה ביובל,

וע"ש בגמ' דאי לאו דאמר ר' יוחנן קנין פירות כקנין הגוף לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש, דא"כ לא משכח"ל שיביא בכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון, דאילו היו באמצע ב' אחים

הרי הם כלקוחות ומחזירין זה לזה ביובל ע"ש, ולכאוי' כמו כן ק' דאם מחזירין זה לזה ביובל א"כ איך משכח"ל מקום שאפשר לקבור בו אא"כ חד בר חד עד יהושע בן נון.

והנה ה"י אפ"ל שהיה להם מקום מיוחד לקברות ומקום זה לא נתחלק לכל אחד אלא היה שייך לשבט. והנה ע' בס' מלכים א' פ"ב פל"ד גבי יואב בן צרויה "ויקבר בביתו במדבר", (וע' סנהדרין דף מ"ט א' ויקבר בביתו במדבר אטו ביתו מדבר הוא אמר רב יהודה אמר רב כמדבר מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל דבר אחר כמדבר מה מדבר מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות), ומבואר שנקבר בביתו, והרי היו לו אחים וא"כ חוזר ביובל ואיך קברוהו שם, וצ"ע.

לא תרדה בפרך

ברמב"ם פ"א מעבדים ה"ו כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך ואיזו היא עבודת פרך זו עבודה שאין לה קצבה או עבודה שאינו צריך לה אלא תהיה מחשבתו להעבידו בלבד שלא יבטל כו', ועובר עליו בלא תעשה שנאמר לא תרדה בו בפרך כו', ומבואר שלא זה הוא דוקא בעבד עברי ובדבר שאינו צריך לו או מלאכה שאין לה קצבה.

ובשערי תשובה לר' יונה שער ג' סי' ס' כ' ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך לא ישתעבד אדם בחבירו, ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו, לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה, אלא לרצונם ותועלתם, ואפי' להחם צפחת מים או לצאת בשליחתו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם אבל אדם שאינו נוהג כשורה מותר לצוותו לכל אשר יחפץ עכ"ל. ומבואר בדי' ר' יונה דלאו זה נוהג בכל אדם שמצוים עליו לעשות דבר שלא ברצונו, (וע' בחינוך מצוה שמ"ו).

והנה אאמו"ר זללה"ה שמע ממרן החזו"א זללה"ה שסיפר שישב באסיפה של רבנים ושתק והג"ר אלחנן וסרמן זללה"ה ביקשו שיאמר דבר תורה ואף שידוע שאין רוצה לדבר בפני ציבור וא"כ כשמבקש ממנו הר"ז לא תרדה בפרך לפ"ד ר' יונה אבל ד"ת שאני, והחזו"א אמר שם קו' אחת (והגרש"ש זללה"ה אמר לתי' זאת ובס' חזו"א נדפסו דברים אודות קו' זו ע' בסוף עירובין ליקוטים), ואמר החזו"א שהוא בעצמו סבר שאין נפ"מ בין ד"ת לשאר דברים וגם בד"ת עובר בלא תרדה בו בפרך אלא שמשום כבודו של הגרא"י אמר ד"ת, ונמצא שנחלקו בד"ז אם לא תרדה בו בפרך קאי גם על ד"ת.

ולכאוי' מסברא אינו מובן שיהא חילוק בין ד"ת לשאר דברים, ואך שיש להעיר דהנה בפסחים דף ס"ב עמ' ב' א' ר' שמלאי אתא לקמיה דר' יוחנן אמר ליה ניתני לי מר ספר יוחסין אמר ליה מהיכן את א"ל מלוד והיכן מותבך בנהרדעא א"ל אין נידונין לא ללודים ולא לנהרדעים וכל שכן דאת מלוד ומותבך בנהרדעא, ופרש"י אין שונין ספר יוחסין לא ללודים כו' ולדחוייה איכוון ל"א לפי שאין מיוחסין, ואי' שם בגמ' כפייה וארצייה, ולכא' ק' איך כפייה והרי יש בזה משום לא תרדה בפרך, ולכא' משמע שבד"ת אין לא תרדה בפרך, ואולי יש לדחות דלאו זה נאמר כשקשה לו המעשה וכופה או מבקש ממנו באופן שאין יכול לסרב, אבל כשאנו רוצה לעשות מחמת סיבה אחרת ולא משום קושי בזה לא חשיב שרודה בו בפרך, והרי שם מה שלא רצה ללמדו הוא משום שלודים ונהרדעים אינם מיוחסים ולא משום שהדבר היה קשה לו, ומיהו זה א"ש לפי שני ברש"י שם אבל לפי ראשון הרי לדחותו נתכוין וא"כ לא נתבאר מהו באמת הטעם שלא רצה ללמדו.

ואולם נ' שהרי הדבר פשוט דמי שחייב לעשות לו הפעולה אם אינו רוצה לעשות וכופהו על כך אין בזה משום לא תרדה בפרך, וכמו אם האב כופה את בנו להביא לו ככר לחם שודאי אין עובר בלא תרדה בפרך, שהרי הבן חייב בכיבוד אב וחייב לעשות פעולה זאת, וא"כ כופהו בדבר שהוא מצווה לעשותו, והנה הרמב"ם כ' בפ"א מהל' תלמוד תורה כשם שחייב אדם ללמד את בנו כו' ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינם בניו שנאמר ושננתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידך שהתלמידים קרויין בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים כו', ולפ"ז מי שאינו רוצה ללמד לתלמידים וכופין אותו על כך אין בזה משום לא תרדה בפרך כיון שהוא דבר שמצווה בו, וזהו מה שמבואר בפסחים שכפה אותו ללמדו, ולפ"ז אפ"ל שזו סברת הג"ר אלחנן וסרמן שבד"ת שאני ומשום שאפשר לכפות את הרב ללמד, ובד' החזו"א אפשר דרק לתלמידים אבל מי שידוע בעצמו אין מצוה ללמדו, וע"כ אין זה בכלל מצוה על הרב ללמד, ואולם אפשר דכל דבר שהחכם יודע ואחרים אין יודעים הרי שיש בזה מצוה ללמד וצ"ע בזה.

מתוך מכתב -

הרמב"ן [פכ"ה פ"ז בסו"ד] נסתפק אם כל דין ביעור מה"ת או מדרבנן, וגם אם הוא מה"ת הרי אם לא ביער שצריך לאבדו הוא דין דרבנן, ובדרך אמונה פ"ז ה"א נתקשה דאם מה"ת א"צ לבער איך התירו לאבד פירות שביעית דקדוש מה"ת. ולכא' אחר שאסרו חכמים באכילה אחר הביעור שוב הולך לאיבוד ואין בזה איסור איבוד, ודוגמת ד' תו' פסחים י"ג א' שתרומה שהולכת לאיבוד אין איסור לשרפה.

ובחזו"א סי' ט' ס"ק ו' כ' "וכשתולשין ספיחין בשביעית מניחין אותן לירקב במקומן אבל אין מפסידין אותן בידים כיון שמה"ת הם קדושין בקדושת שביעית ואפשר כיון שאסרו חכמים מותר לאבדן ביד, והרי מצינו ביעור מדרבנן פסחים נ' ב' משום חומרי המקום וכן תנן פ"ז מ"ב רמ"א דמיהן מתבערין עד ר"ה ופר"ש משום איחלופי ומשמע לד' הר"מ דהן מתבערין בשריפה ולא חישיי משום הפסד", וה"נ י"ל בעיקר ביעור שהוא מדרבנן להרמב"ן.

תשובת הגר"ח קניבסקי: הערה יפה וישר כוחו

- ע"ב -

ברוך הגבר אשר יבטח בד'

בהפטרות לפי בחוקותי (ירמיה י"ז) כה אמר ד' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרעו ומן ד' יסור לבו: והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב: ברוך הגבר אשר יבטח בד' והיה ד' מבטחו: והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חס והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי.

והנה במשנה מס' אבות (ג' י"ז) הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכת על פניו שנאמר והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חס והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי.

וצ"ע מה שבמשנה למדו מהאי קרא לעניין חכמה ומעשים והרי בירמיה הפס' מתחיל ארור הגבר אשר יבטח באדם וגו' וע"ז בא והיה כערער בערבה, וכן בסיפא הפס' פותח ברוך הגבר אשר יבטח בד' וע"ז בא והיה כעץ שתול וגו', ולכא' הברכות והקללות נאמרו על ענין הביטחון לבד.

והנה בשבת פ"ח ההוא צדוקי דחוייה לרבא כו' אמר ליה עמא פזיזא דקדמיתו פומייתו לאודייתו אכתני בפחזותייכו קיימיתו, ברישא איבעיא למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו, אמר ליה, אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם, הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו וסלף בוגדים ידשם. ופירש"י דסגינן בשלימותא, התהלכנו עמו בתום לב כדרך העושים מאהבה וסמכנו עליו שלא יטענו בדבר שלא נוכל לעמוד בו. הרי מבואר דזה גופא שהסכימו לקבל התורה היה זה ממידת הביטחון שבטחו בקב"ה ובזכותה זכו לקבלה וא"ש שהבוטח בד' מעשיו מרובין מחכמתו והכל ענין אחד.

אשר לפי זה אפשר עוד ליישב הלשון בברכת אהבה רבה 'בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים כן תחננו ותלמדנו', דלכא' צ"ב היכן מצינו שקבלו תורה בעבור הבטחון וגם למה זה ענין זל"ז שבעבור שאבותינו בטחו ע"כ קבלו התורה. אמנם להמת' מובן מאד שבזכות מה שסמכו עליו שלא יטענו בדבר שלא יוכלו לעמוד בו זכו לקבל תורה. וע"ע ברבנו יונה באבות שם. [מאת העורך]

והנה יש לדון עוד היכא שראובן אמר לשמעון שיעשה לו דבר ושמעון לא היה חפץ לעשות ולבסוף לא עשה, ולכא' י"ל שבזה אין לא תרדה בו בפרך דזה רק אם עשה כן לבסוף, וא"כ יש לדון שא"כ אם עשה שמעון פעולה זאת שע"כ מכשיל את ראובן באיסור ויעבור בלפני עור, וא"כ יש לדון כשיש מחלוקת אם על ד"ת יש לא תרדה, הרי להסובר שאסור גם בד"ת אם יאמר ד"ת כרצון האומר לו הרי שמכשילו בלפני"ע ואיך מותר לו, וע' בשער המלך ה' אישות פ"ט ה"ז בדבר שנוהג לאיסור אם מותר ליתן למי שנוהג בזה היתר ע"ש ובמעשה חושב.

שמיטת כספים

שי' היראים במצוה קס"ד ששביעית אינה משמטת בעצמה אלא צריך שהמלוה ישמט וכ"ז שאינו משמט הלוא חייב לפרוע, ואם אינו משמט כופין אותו ב"ד כדן כפי' על המצוות.

וכ' ביראים דדוקא ב"ד של א"י כופין אבל ב"ד של חו"ל אין כופין וע"פ הגמ' בגיטין שב"ד שאינם סמוכים אין יכולים לדון אלא משום שליחותיהו וזה דוקא במידי דשכיחא ואיכא חסרון כיס, ובדבריו נ' שהואיל ואין דנין קנסות ע"כ אין כופין שהכפיה עצמה היא כקנס, אך סיום דבריו שהוא לא שכיחא,

והנה לפי תחלת דבריו הרי גם על סוכה אין כופין, וצ"ע מהגמ' בחולין פ' כל הבשר שהי' א' שלא כיבד אביו וכפו אותו ודנו בגמ' דהוי מ"ע שמתן שכרה בצידה ומשמע הא לאו הכי שפיר שכופין והרי איירי שם בבבלי, ועמד בזה בתועפות ראם שם. אבל כאן צ"ע למה ד"ז לא חשיב שכיחא והרי נוהג כל שבע שנים.

ומיהו בלי היראים משמע שכפיה על מצות הוי כמו דיני קנסות שאין דנין בבבלי, וצ"ע מחולין פ' כל הבשר שהיו כופין על כיבוד אב ורק שאמרו שם דהוי מ"ע שמתן שכרה בצידה ואיירי שם בבבלי, וצ"ע. והנה ד' הנתה"מ סי' ג' שלכפי' על המצות א"צ ב"ד אלא כמו אפרושי מאיסורא שכל מפרשו מאיסור ה"נ במצוות.

וד' המשובב שם שרק בלאו כל א' מפרשו אבל בעשה רק ב"ד יכולים לכופו, ומד' היראים מוכח להדי' כד' המשובב, דאילו לד' הנתה"מ דאין צריך ב"ד הרי א"צ שליחותיהו.

ובתו' כתובות פ"ו ע"א ד"ה פריעת הביאו מרש"י דמצוה על היתומים לפרוע חוב אביהן הוא דרבנן ועל דרבנן אין כופין ובתו' חלקו ע"ז והוכיחו ממצוה לקיים דברי המת שגם בדרבנן כופין, ובד' היראים שכ' שכופין על מצות שמיטת כספים ומשמע גם בזה"ז ששביעית דרבנן, מוכח שגם על מצוה דרבנן כופין.

אבל צ"ע שהרי בחולין פ' כל הבשר אי' דכל מ"ע שמתן שכרה בצידה אין ב"ד כופין עליה, וע"כ אין על מצות כיבוד אב, והרי גם בפרשה דשמיטת כספים כתיב כי ד' אלקיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובכך לא ימשלו, וכע"ז מצינו בתו' ב"ב ח' ב' שאין כופין על מצות צדקה משום דהוי מ"ע שמתן שכרה בצידה, וגם שם אינו באותו פסוק אלא בהמשך הפרשה, ובתו' שם כי בת"א שבי"ד יכולים לכוף ורק אין נענשים אם לא כפו. ואם כך ס"ל להיראים אפשר דל"ק.

ובאבנ"מ סי' ע"א הביא ממנה"ק בשם ר' אליהו שעל צדקה כופין דלא כתיב אריכות ימים כמו בכבוד אב, ולפ"ז א"ש שעל שביעית דלא כתיב אריכות ימים שפיר כופין.

ואולי כל מה שאין כופין במתן שכרה בצידה הוא משום כפי' על המצוות אבל היכא שיש תביעה ללוה על המלוה כגון בשביעית שיש לו תביעה אליו שישמט, וכן משמע ל' היראים שהלוא מעמידו בדיו, ומשמע שזו תביעה שלו, ואפשר שבזה לא אמרי' שאין כופין עליה. וע' מל"מ פ"ג מעבדים הי"ד שדן גבי הענקה אם חשיב מתן שכרה בצידה, ובגמ' חולין הרי אמרו כן גבי כיבוד אב וצ"ע כ"ז.